

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

ในการทบทวนวรรณกรรมประกอบด้วยหัวข้อสำคัญดังนี้การพัฒนายางพาราในประเทศไทย สถานการณ์ยางพารา สภาพพื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกยางพารา ระบบการกรีดยางพารา และลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรชาวสวนยางพาราขนาดเล็ก ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 การพัฒนายางพาราในประเทศไทย

ยางพารา (Para Rubber) มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Hevea brasiliensis* เป็นไม้ยืนต้นมีความสำคัญเนื่องจากเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคใต้ของประเทศ มีความสัมพันธ์กับเกษตรกรชาวใต้ ทั้งทางเศรษฐกิจ และทางสังคม จนกล่าวได้ว่าเป็นพืชวัฒนธรรม พืชเอกลักษณ์ของภาคใต้ (บัญชา สมบูรณ์สุข และคณะ, 2546) โดยมีพลวัตและวิวัฒนาการของการพัฒนายางพาราในประเทศไทยซึ่งนำไปสู่การปรับตัวและการเปลี่ยนแปลงระบบการทำสวนยางในภาคใต้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 2.1 100 ปี พลวัตการพัฒนายางพาราไทย : สู่อุตสาหกรรมผู้นำของโลก

ด้านการผลิต	การตลาดและการส่งออก	อุตสาหกรรม
2442 : เริ่มปลูกยางพาราครั้งแรกที่ อ.กันตัง จ.ตรัง	2493 : พ่อค้าสมาคมพ่อค้ายางไทยที่ กรุงเทพฯ โดยนายตัน ใจเส็ง เป็นนายกสมาคมคนแรก	2508 : เริ่มต้นอุตสาหกรรมยางดิบ,ผลิตยางแท่ง, ยางแผ่นรมควัน
2443 : ปลูกยางโดยใช้เมล็ด	2500 : ทำสมุดปกเขียว (The Green Book) วางหลักเกณฑ์ประเภทชั้นยางพาราที่เรียกว่ามาตรฐานสากลเกี่ยวกับคุณภาพและหีบห่อยางธรรมชาติ	2510 : นายพงษ์ โสโน ศึกษาคุณสมบัติไม้ยางพาราพบวิธีการอบและอบน้ำยางที่เรียกว่า “ไม้สักขาว”
2454 : เริ่มขยายพื้นที่ปลูกครั้งแรกทางภาคตะวันออก	2523 : ราคาขยผันผวน เป็นผลให้มีการจัดตั้งองค์การค้ายางระหว่างประเทศ (Inro) ที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ มาเลเซีย	2511 : นำไม้ยางพารามาทำเพื่อบรรจุยางแท่งล้าง
2469 : เริ่มส่งออกและขยายพื้นที่ปลูกยางพารา	2524 : ประเทศไทยเป็นสมาชิก Inro และจัดตั้งมูลนิธิ	2512 : บริษัทเต็กบีห้าง จัดตั้งโรงงานยางแท่ง
2477 : ตั้งแผนกยาง กองขยายการกสิกรรมกรมเกษตร		2520 : ได้จัดตั้งกลุ่มอุตสาหกรรมผลิตยางสังกัตสภา
2482 : ยกฐานะแผนกยางเป็นกองการยางสังกัตกรมป่าไม้		อุตสาหกรรมแท่ง
2484 : พื้นที่ปลูกยางทั่วประเทศ ประมาณ 3 ล้านไร่		
2487 : สงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้การผลิตยางชะลอตัว เป็นผลให้ยกเลิกความตกลงควบคุมยางระหว่างประเทศ		

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ด้านการผลิต	การตลาดและการส่งออก	อุตสาหกรรม
2495 : พื้นที่ปลูกยางทั่วประเทศประมาณ 4 ล้านไร่	กั้นชนเพื่อแทรกแวงราคา	ประเทศไทย
2498 : เสนอร่าง พ.ร.บ. ปลูกแทนยางเก่าด้วยยางพันธุ์ดี	ยางพาราและการสร้างสต็อก	2530 : โรคเอดส์แพร่ระบาด
2504 : จัดตั้งสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สกย.) : ตั้งองค์การสวนยางเป็นนิติบุคคล	ยาง	ส่งผลให้มีการผลิตและการบริโภคน้ำยางเพื่อนำไปผลิตถุงมือยางและถุงยางอนามัยมากขึ้น
2508 : ตั้งศูนย์วิจัยยางหาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา	2533 : จัดตั้งสมาคมชาวสวนยางแห่งประเทศไทย มีนายอุทัย สอนหลักทรัพย์เป็นนายกสมาพันธ์คนแรก	2532 : รัฐบาลออกพรบ.ปิดป่าไม้สัมปทานทั่วประเทศทำให้ขาดแคลนไม้ จึงมีการปรับปรุงไม้ยางพารามากขึ้น
2509 : ศูนย์วิจัยยางหาดใหญ่ เริ่มสำรวจพื้นที่เพื่อวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมยางพบว่าพื้นที่ปลูกยาง 7.8 ล้านไร่	2534 : จัดตั้งตลาดกลางยางพาราของสถาบันวิจัยยางและ	2536 : ไทยกลายเป็นผู้ส่งออกน้ำยางชั้นอันดับหนึ่งของโลก
2521 : เริ่มปลูกยางในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : ขยายพื้นที่ปลูกยางตามโครงการปลูกแทนของ สกย. จากปีละ 135,000 ไร่ เป็นปีละ 312,500 ไร่	ตลาดประมูลยางของสำนักงานกองทุน	2539 : จัดตั้งสมาคมธุรกิจไม้ยางพาราไทย
2539 : พื้นที่ปลูกยางทั่วประเทศ 11.9 ล้านไร่ และสถาบันวิจัยยางจัดทำแผนที่พื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกยาง	2539 : ตั้งชุมนุมสหกรณ์ชาวสวนยางแห่งประเทศไทย	
2542 : กำหนดยุทธศาสตร์พัฒนายางพาราครบวงจร (2542-2546) ลดพื้นที่ปลูกยางและปลูกพืชเศรษฐกิจแทนการจัดทำ Zoning การปลูกยางพารา	2542 : ไทยลาออกจาก Intro	
	2545 : จัดตั้งบริษัทร่วมทุนยางระหว่างประเทศไทย (ITRCo) และแนวคิดรวมองค์การยางเป็นองค์การแห่งชาติ	

ที่มา : บัญชา และคณะ, 2546

2.2 สถานการณ์ยางพารา

จากข้อมูลของสถาบันวิจัยยาง (2547) พบว่า ปัจจุบันประเทศไทยเป็นผู้ผลิตยางธรรมชาติเป็นอันดับหนึ่งของโลก มีศักยภาพการผลิตประมาณปีละมากกว่า 2.0 ล้านตันต่อปี หรือร้อยละ 34.4 ของการผลิตยางพาราของโลก โดยมีอัตราการเพิ่มผลผลิตร้อยละ 7-10 ต่อปี โดยในปี พ.ศ. 2546 ประเทศไทยมีเนื้อที่ปลูกยาง 12.5 ล้านไร่ ใน 36 จังหวัดทั่วทุกภาคของประเทศ แยกเป็นสวนยางขนาดใหญ่ 0.53 ล้านไร่ หรือร้อยละ 4.24 ของเนื้อที่ปลูกยางทั่วประเทศและสวนยางขนาดเล็ก 12.03 ล้านไร่ หรือ ร้อยละ 95.76 ของเนื้อที่ปลูกยางทั่วประเทศสามารถให้ผลผลิต 2.87 ล้านตันต่อปี ซึ่งการผลิตยางพาราของไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2542 ที่สามารถผลิตได้ประมาณ 2.15 ล้านตันต่อปี

2.3 สภาพพื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกยางพารา

สภาพสวนยางตามการประเมินของสถาบันวิจัยยาง (2544) อ้างโดยสถาบันวิจัยยาง (2545) ว่าขนาดของสวนยางในประเทศแบ่งออกได้เป็น 3 ขนาด คือ (1) สวนยางขนาดเล็ก เป็นสวนยางที่มีพื้นที่ระหว่าง 2-50 ไร่ มีร้อยละ 93.18 ของสวนยางทั้งหมด มีขนาดสวนยางเฉลี่ย 13 ไร่ (2) สวนยางขนาดกลาง เป็นสวนยางที่มีพื้นที่ระหว่าง 51-250 ไร่ มีร้อยละ 6.55 ของสวนยางทั้งหมด มีขนาดสวนยางเฉลี่ย 60 ไร่ และ (3) สวนยางขนาดใหญ่ เป็นสวนยางที่มีพื้นที่มากกว่า 250 ไร่ พบร้อยละ 0.27 ของสวนยางทั้งหมด และมีขนาดสวนยางเฉลี่ย 395 ไร่ทั่วทั้งโลกมีประเทศที่ปลูกยาง 22 ประเทศ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 60,588,100 ไร่ ส่วนใหญ่ร้อยละ 75 เป็นสวนยางขนาดเล็ก ที่เหลืออีกร้อยละ 25 เป็นสวนยางขนาดใหญ่ โดยประเทศที่มีพื้นที่ปลูกยางมากที่สุด คือประเทศอินโดนีเซีย มีพื้นที่ปลูกยาง 210,749,000 ไร่ รองลงมาคือประเทศไทย มีพื้นที่ปลูกยาง 125,624,000 ไร่ แต่ปริมาณการผลิตยางธรรมชาติของประเทศไทยมากเป็นอันดับหนึ่งของโลก (สถาบันวิจัยยาง, 2545) จากการประเมินพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการปลูกยางโดยอาศัยวิธีการประเมินศักยภาพดินควบคู่กับการใช้เทคนิคการสำรวจข้อมูลระยะไกลและจัดระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ พบว่าในภาคใต้มีพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกยางพารา 14,013,563 ไร่ โดยจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกยางมากที่สุด ส่วนพื้นที่ที่ไม่แนะนำให้ปลูกยาง มีจำนวน 48,456,956 ไร่ โดยปัจจัยที่มีความเหมาะสมต่อการปลูกยางพาราได้แก่

1. ลักษณะดินที่เหมาะสมกับการปลูกยางพารา ควรมีหน้าดินลึกไม่น้อยกว่า 1.5 เมตร 2 เป็นดินเหนียว ดินร่วน และดินร่วนเหนียวปนทราย มีเนื้อดินเหนียวอยู่ประมาณ 30% ของดินทั้งหมด มีการระบายน้ำดี ระดับน้ำใต้ดินลึกกว่า 1 เมตร มีปริมาณอินทรีย์วัตถุค่อนข้างสูง มีความเป็นกรดต่ำ (pH) 4.0-5.5
2. ปริมาณน้ำฝนไม่ควรน้อยกว่า 1,500 มิลลิเมตรต่อปี และมีการกระจายของฝน 100-150 วันต่อปี
3. อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีไม่ควรแตกต่างกันมาก คืออยู่ที่ 24-27 องศาเซลเซียส
4. ความลาดเอียงโดยทั่วไปจะน้อยกว่า 12 องศา แต่สำหรับพื้นที่ปลูกยางซึ่งเป็นภูเขาที่มีความลาดเอียงสูงถึง 40-60 องศา ต้องปรับพื้นที่ปลูกแบบขั้นบันได

2.4 ระบบการกรีดยางพารา

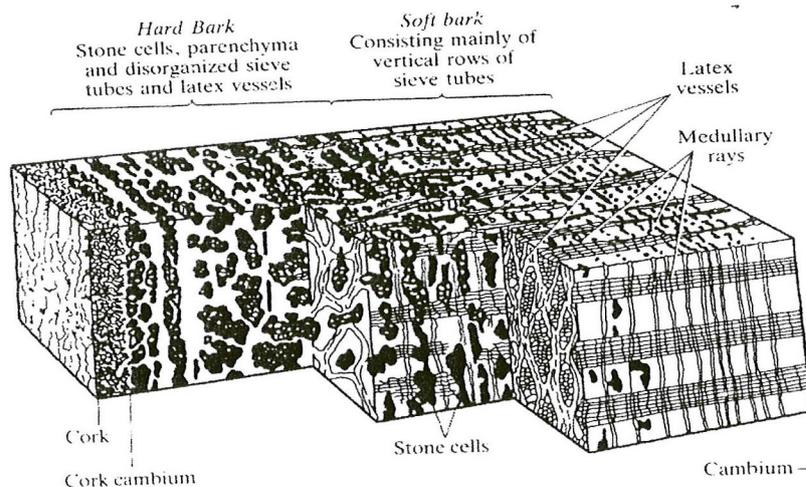
2.4.1 โครงสร้างของเปลือกยาง

2.4.1.1 เปลือก (bark) ส่วนที่อยู่บริเวณนอกสุด แบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ เปลือกชั้นในสุด หรือเปลือกอ่อน (soft bark) อยู่บริเวณติดกับเนื้อเยื่อเจริญ เป็นส่วนที่มีเนื้อเยื่อและท่อน้ำยางที่สร้างขึ้นใหม่ มีจำนวนท่อน้ำยางหนาแน่นและสมบูรณ์ที่สุดมากกว่าเปลือกชั้นนอก ซึ่งท่อน้ำยางเหล่านี้จะวางตัวจากขวาไปซ้าย ความหนาของเปลือกชั้นนี้ประมาณ 20-30% ไม่มี stone cell จึงทำให้เปลือกอ่อนข้างนุ่ม เปลือกชั้นนอก หรือเปลือกแข็ง (hard bark) อยู่ถัดจากเปลือกชั้นในสุดออกมาทางด้านนอก เป็นส่วนเนื้อเยื่อที่ถูกดันออกมาข้างนอกเมื่อมีการสร้างเนื้อเยื่อใหม่ขึ้นมาแทนที่เปลือกชั้นในสุด เปลือกส่วนนี้มี stone cell เกิดขึ้น ทำให้ท่อน้ำยางขาดและไม่สมบูรณ์ เปลือกอ่อนข้างแข็ง ความหนาของเปลือกชั้นนี้ประมาณ 70-80%

2.4.1.2 เยื่อเจริญ คือ ส่วนที่อยู่ระหว่างเปลือกกับเนื้อไม้ เป็นส่วนที่สร้างความเจริญเติบโตให้กับต้นยางและเป็นส่วนที่มีการแบ่งตัวตลอดเวลา การแบ่งตัวเข้าทางด้านในจะกลายเป็นเนื้อไม้ แบ่งตัวออกทางด้านนอกจะกลายเป็นเปลือกยาง โดยสร้างเปลือกงอกใหม่ขึ้นมาแทนที่เปลือกที่กรีดไป หากเนื้อเยื่อเจริญถูกทำลายจะไม่มีการสร้างเปลือกใหม่ขึ้นทดแทน

2.4.1.3 เนื้อไม้ เป็นแกนกลางสำหรับยึดลำต้น ไม่มีท่อน้ำยางอยู่เลย แต่จะมีท่อน้ำ

2.4.1.4 ท่อน้ำยาง ท่อน้ำยางเรียงตัวกันออกมาจากเนื้อเยื่อเจริญรอบลำต้นตามแนวตั้งเป็นชั้นๆ โดยทั่วไปอยู่ในลักษณะเอียงไปทางขวาจากแนวตั้งเล็กน้อยประมาณ 2.1-2.7 องศา เมื่อหันหน้าเข้าหาต้นยาง การกรีดจึงต้องกรีดเอียงจากซ้ายบนมาขวาล่างเพื่อให้ตัดท่อน้ำยางมากที่สุด โดยท่อน้ำยางจะเรียงตัวกันเป็นวงรอบลำต้น พันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูงมักจะมีจำนวนวงท่อน้ำยางมาก โดยจำนวนท่อน้ำยางจะเพิ่มขึ้นตามอายุของต้นยาง (Webster and Baulkwill, 1989) น้ำยางสามารถติดต่อกันได้ภายในวงท่อน้ำยางชั้นเดียวกัน แต่ไม่สามารถติดต่อกันได้ระหว่างวงท่อน้ำยาง ภายในท่อน้ำยางมีน้ำยางบรรจุอยู่

ภาพที่ 2.1 โครงสร้างของเปลือกยาง

ที่มา : Webster, C. C. and Baulkwill, W. J., 1989

น้ำยางสดที่กรีดจากต้นยางมีลักษณะเป็นของเหลวสีขาว หรือสีครีม อยู่ในสภาพสารแขวนลอย น้ำยางสดประกอบด้วยสารต่างๆ ซึ่งมีปริมาณแปรปรวนอย่างกว้างขวาง ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญ เช่น พันธุ์ยาง อายุของต้นยาง ฤดูกาล และวิธีการกรีดยาง ปกติน้ำยางสด (โดยน้ำหนัก) จะมีส่วนของเนื้อยางแห้งประมาณ 35% ส่วนของน้ำประมาณ 55% และสารอื่นๆ ประมาณ 10% ส่วนต่างๆ ดังกล่าวมองเห็นชัดเจนเมื่อปั่นแยกด้วยเครื่องปั่นความเร็วสูง (สถาบันวิจัยยาง, 2547) นอกจากนี้ สวานีย์ (2546) ยังให้รายละเอียดเพิ่มว่าในน้ำยางธรรมชาติยังมีสารพวก โปรตีน เรซิน ขี้เถ้าและน้ำตาลเป็นองค์ประกอบอยู่ด้วย และในส่วนของเนื้อยางแห้งมีเนื้อยางไฮโดรคาร์บอน 86 เปอร์เซ็นต์ น้ำกระจายอยู่ในเนื้อยาง 10 เปอร์เซ็นต์ สารพวกไขมัน 3 เปอร์เซ็นต์ และ สาร โปรตีน 1 เปอร์เซ็นต์ แต่พิศมัยและคณะ (2545) อธิบายว่าปริมาณเนื้อยางแห้ง (Total

Solid Content or Dry Rubber content, TSC/DRC) ได้แก่ น้ำตาลซูโครส อนินทรีย์ฟอสฟอรัส และไซออน น้ำยางธรรมชาติประกอบด้วยอนุภาคขนาดต่างๆ โดยอนุภาคจะถูกห่อหุ้มด้วยสารจำพวกไขมันและมีโปรตีนอยู่ชั้นนอก อาจมีโลหะบางชนิดเช่นแมกนีเซียม โปแตสเซียม และทองแดงปะปนอยู่ในปริมาณเล็กน้อย

2.4.2 การกรีดยาง

การนำผลผลิตน้ำยางออกจากต้นยางจำเป็นต้องใช้วิธีการกรีดยาง เกษตรกรชาวสวนยางพารา จึงควรศึกษาและปฏิบัติอย่างถูกต้อง ซึ่งจะทำให้ได้ผลผลิตที่คุ้มค่าและยั่งยืน ไม่ทำให้ต้นยางเสียหาย มีอายุการกรีดยางนาน วราวุธ (2529) ได้รายงานว่าการเลือกใช้ระบบการกรีดยางขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐาน ภูมิอากาศ และความจำเป็นอื่นๆ เป้าหมายสำคัญประการหนึ่งคือ ไม่ส่งเสริมให้เกษตรกรชาวสวนยางพาราใช้ระบบกรีดยางที่กรีดยางวันอย่างที่ไม่นิยมปฏิบัติ เพราะผลผลิตจะลดลงเมื่อกรีดยางติดต่อกันเป็นเวลานาน เสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น และสิ้นเปลืองแรงงาน จึงต้องมีการวางแผนการใช้ระบบกรีดยางที่เหมาะสมโดยระบบกรีดยางคือการกำหนดความยาวของรอยกรีด และจำนวนวันกรีด ระบบกรีดยางมาตรฐาน สถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการ เกษตร (2547) แนะนำไว้ คือ (1) ระบบกรีดยางครั้งละต้น วันเว้นสองวัน (2) ระบบกรีดยางครั้งละต้น วันเว้นวัน (3) ระบบกรีดยางครั้งละต้น สองวันเว้นวัน (4) ระบบกรีดยางหนึ่งในสามของลำต้น สองวันเว้นวัน (5) ระบบกรีดยางหนึ่งในสามของลำต้น วันเว้นวันควบคู่กับการใช้สารเคมีเร่งน้ำยางความเข้มข้น 2.5% โดยระบบกรีดยางที่แนะนำทั้ง 5 ระบบนี้ให้ผลผลิตต่อครั้งของการกรีดยาง มีความสิ้นเปลืองเปลือกร้อยละน้อย เปลือกงอกใหม่หนาพอเมื่อกลับมารีดยางใหม่ ปริมาณเนื้อยางแห้ง (DRC) ดี และต้นยางมีอาการเปลือกแห้งน้อย จากรายงานการสำรวจการกรีดยางปี 2545 ในภาคใต้ ภาคตะวันออก และภาคอีสานพบว่าเกษตรกรใช้ระบบกรีดยางที่แตกต่างกัน 15 ระบบกรีดยาง โดยมีระบบกรีดยางที่เป็นส่วนมากคือ ระบบกรีดยางหนึ่งในสามของลำต้นและหนึ่งในสองของลำต้น โดยกรีดยางสามวันหยุดหนึ่งวัน (1/3S 3d/4, 1/2S 3d/4) มากถึง 54 เปอร์เซ็นต์ กรีดยางติดต่อกันเกือบทุกวัน (1/3S d/1, 1/3S 6d/7, 1/3S 5d/6, 1/3S 4d/5 และ 1/2S 7d/8) มากถึง 34 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่ระบบกรีดยาง 1/2S d/2 มีเพียง 21 เปอร์เซ็นต์ หรือระบบกรีดยางที่พออนุโลมให้คือ 1/2S 2d/3 มีเพียง 26 เปอร์เซ็นต์ และ 1/3S 2d/3 มี 19 เปอร์เซ็นต์ (จิรากร โกศัยเสวี, 2542 อ้างโดยพิชิต สพโชค, 2546) จากการศึกษาในระบบกรีดยางที่เหมาะสมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนกับยางพันธุ์ RRIM 600 ของพิศมัยและคณะ (2546) พบว่าระบบกรีดยางที่เหมาะสมคือ ระบบกรีดยาง 1/2S 2d/3 และระบบกรีดยาง 1/3S 2d/3

ส่วนการใช้ระบบกรีดยางที่ไม่เหมาะสมจะมีผลเสียคือ ผลผลิตจะลดลง ระหว่างการกรีดยางต้นยางจะชะงักการเจริญเติบโตมาก เป็นโรคเปลือกแห้งได้ง่าย เปลือกหมดเร็ว ไม่สามารถกรีดยางซ้ำเปลือกที่งอกใหม่ได้ จนส่งผลให้ต้นยางมีการกรีดยางอายุสั้นลง และต้องโค่นเพื่อปลูกใหม่เร็วขึ้น (Gohet and Chuntuma, 2004)

เนื่องจากสภาวะความต้องการใช้ยางในตลาดโลกสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ราคายางในตลาดปรับตัวสูงขึ้น เป็นเหตุจูงใจให้เกษตรกรเร่งผลิตเพื่อให้เพียงพอกับความต้องการ โดยการกรีดยางในระบบกรีดยางที่ถี่ขึ้น จากเดิมที่เคยกรีดยางตามระบบกรีดยางที่สถาบันวิจัยยางแนะนำ ซึ่งการกรีดยางถี่จะส่งผลกระทบต่อระยะยาวกับสภาพต้นยางพารา รวมทั้งความเป็นอยู่ของเกษตรกรชาวสวนยางพาราด้วย ดังนั้นจึงมีการศึกษาเพื่อหา

วิธีการที่จะเพิ่มผลผลิตยางพารา โดยส่งผลกระทบต่อต้นยางน้อยที่สุด Gohet และ Chuntuma (2004) ได้ทำการศึกษาวิธีการกรีดแบบ “Double Cut Alternative” Tapping System (DCA) กับยางพันธุ์ RRIM 600 โดยวิธีการกรีดนี้จะกรีดยางครั้งลำดับที่ระดับความสูง 2 ระดับ คือ หน้ากรีดแรกกรีดระดับล่างที่ความสูง 80 ซม. จากพื้นดิน และหน้ากรีดที่สองกรีดระดับบนที่ความสูง 150 ซม.จากพื้นดิน ซึ่งจะกรีดสลับบน-ล่าง อันจะทำให้ต้นยางมีช่วงเวลาในการสร้างเปลือกใหม่ และผลผลิตเพิ่มขึ้น 22 เปอร์เซ็นต์เมื่อเทียบกับระบบกรีดปกติที่เกษตรกรใช้กันอยู่

2.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรชาวสวนยางพาราขนาดเล็ก

ในประเทศไทยมีจำนวนสวนยางมากกว่า 1 ล้านฟาร์ม ในจำนวนนี้เป็นสวนยางขนาดเล็กที่มีสัดส่วนประมาณร้อยละ 95 ของจำนวนสวนยางพาราทั้งหมดของประเทศ กระจายอยู่ในภาคใต้ประมาณร้อยละ 90 ที่เหลือร้อยละ 10 กระจายอยู่ในภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ (บัญชา, 2549) ทำให้สวนยางขนาดเล็กมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม และชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร แต่การพัฒนาระบบการทำสวนยางพาราของประเทศไทยที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาที่เน้น โครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการผลิตและการค้า ทำให้เกษตรกรชาวสวนยางในอดีตผลิตยางพาราเพื่อชิงชีพที่ตอบสนองความต้องการของครัวเรือนเป็นหลัก ในลักษณะการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ถึงแม้ว่าการพัฒนาระบบการทำสวนยางพาราจะช่วยยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศให้สูงขึ้น แต่ในทางกลับกันเกษตรกรจำนวนมากในปัจจุบันยังมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำกว่ามาตรฐานการครองชีพ เนื่องจากการผลิตยางพาราเชิงเดี่ยวไม่ได้ก่อให้เกิดความมั่นคงในอาชีพทางการเกษตร เกษตรกรต้องเสี่ยงต่อความผันแปรของสภาพดินฟ้าอากาศ ความไม่แน่นอนของระบบตลาดและราคาผลผลิต ซึ่งผู้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือ เกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็ก ดังนั้นเพื่อให้เกษตรกรชาวสวนยางขนาดเล็กมีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด จึงจำเป็นที่จะต้องหาทางเลือกในการผลิตผลผลิตของตนเองให้ได้มาตรฐาน (กรมเศรษฐกิจพาณิชย์, 2532)

Nissapa และคณะ (1994) ได้จำแนกรูปแบบการพัฒนาการทำสวนยางพาราในภาคใต้เป็น 4 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 : ป่ายาง เป็นการพัฒนารูปแบบแรกเมื่อนำยางพาราเข้ามาปลูกในประเทศไทย ปลูกโดยใช้เมล็ด ส่วนมากแล้วจะเป็นพันธุ์ Tjit 1 ซึ่งมีต้นกำเนิดจากประเทศอินโดนีเซีย การปลูกยางในรูปแบบนี้คือ จะทำการปลูกยางแทนป่าไม้โดยเฉาะป่าบก โดยการ โคนล้มพืชพันธุ์เก่า รวมทั้ง ไม้ยืนต้นที่บังร่มเงา แล้วทำการปลูกยางโดยเมล็ด หรือต้นกล้าเพาะจากเมล็ด ปลูกไปตามจุดต่างๆ ภายในพื้นที่แบบไม่เป็นแถวเป็นแนว ปล่อยให้ยางเจริญเติบโตแข่งกับพืชชนิดอื่นๆ ที่ปลูกไว้เพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน เช่น มันเทศ ข้าว เป็นต้น เมื่อต้นยางโตขึ้นพืชยืนต้นชนิดอื่นก็โตตาม และเมื่อเกษตรกรเห็นว่ายางสามารถกรีดได้ก็ทำการกรีด ขณะเดียวกัน ไม้ยืนต้นที่เห็นว่าสามารถใช้ประโยชน์ด้านที่อยู่อาศัยได้ก็ตัดไปทำที่อยู่อาศัย ไม้ยืนต้นที่ให้ผล เช่น สะตอ เนียง ก็เก็บไปใช้ประโยชน์ด้านการบริโภค ชาวบ้านเรียกรูปแบบการปลูกยางแบบนี้ว่า

“ปายาง” ซึ่งเป็นการปลูกยางในระยะเริ่มแรกพร้อมๆ กับแสดงความเป็นเจ้าของหรือกรรมสิทธิ์ในที่ดินดังกล่าว ซึ่งเดิมเป็นป่าธรรมชาติ

รูปแบบที่ 2 : สวนยางพันธุ์ดี เมื่อยางจัดเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ สามารถมีผลตอบแทนในทางเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรมแก่เกษตรกรประกอบกับมีการพัฒนาวิทยาการเกษตรแผนใหม่ ให้ประชากรยางต่อพื้นที่มากขึ้น เริ่มมีการปราบวัชพืชเกิดขึ้น ไม่ย่นต้นที่แข่งขันการเจริญเติบโตกับยางก็ต้องโค่นทิ้ง พันธุ์ยางส่วนมากก็ยังเป็นยางพันธุ์ Tjit 1 มีการใส่ปุ๋ยบ้างเป็นครั้งคราว เกษตรกรเรียกการทำสวนยางรูปแบบนี้ว่า “สวนยางพันธุ์ดี”

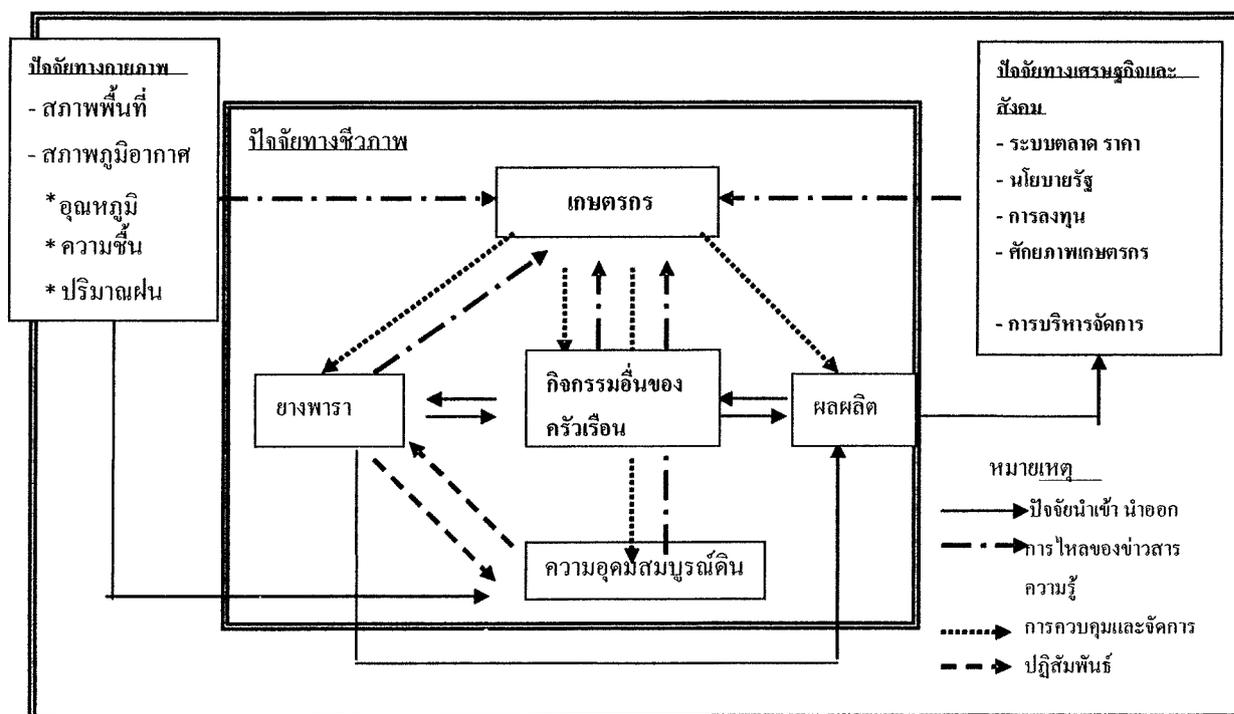
รูปแบบที่ 3 : สวนยางสงเคราะห์ วิชาการด้านการปรับปรุงพันธุ์ยางซึ่งให้ผลผลิตสูง และการขยายพันธุ์ป้องกันการกลายพันธุ์โดยการติดตาเกิดขึ้น ได้มีการดำเนินการส่งเสริมการปลูกโดยกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางโดยการปลูกทดแทนยางเก่าโดยยางพันธุ์ดี จึงเกิดการโค่นล้มปายางและระบบสวนยางพันธุ์ดีแบบเดิมมาปลูกยางพันธุ์ดีโดยการติดตา มีการอาศัยวิชาการแผนใหม่มาดูแลรักษาอย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นการกำจัดวัชพืชโดยสารเคมีหรือแรงงานคน มีการใส่ปุ๋ยเป็นระบบ พื้นที่ปลูกยางจะต้องไม่มีไม้ยืนต้นปะปนเลย รูปแบบนี้เกษตรกรเรียกว่า “สวนยางสงเคราะห์” เนื่องจากได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง

รูปแบบที่ 4 : สวนยางที่พัฒนาจากรูปแบบที่ 1 ถึงรูปแบบที่ 3 เมื่อมองถึงสถานการณ์ปัจจุบันแล้วส่วนมากจะเป็นสวนยางสงเคราะห์ อย่างไรก็ตามยังมีระบบปายางและสวนยางพันธุ์ดีเหลืออยู่บ้าง แต่สัดส่วนจะน้อยลงตามลำดับ แม้ปัจจุบันจะมีการผ่อนผันกฎระเบียบของกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางให้มีการนำพืชยืนต้นหลายชนิดเข้าไปปลูกร่วมกับยาง แต่ในทางปฏิบัติยังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร เกษตรกรไม่มีความชัดเจนในผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ซึ่งตัวเกษตรกรต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรกมากกว่าเรื่องระบบนิเวศน์ หรือสภาพแวดล้อมในภาพรวม จากการพัฒนาแบบสวนยางที่กล่าวถึงก่อให้เกิดความหลากหลายของการปลูกพืชร่วมยางในภาคใต้ ความหลากหลายดังกล่าวที่เกิดขึ้นแปรเปลี่ยนไปตามลักษณะการจัดการของเกษตรกร สภาพภูมิประเทศ ตลอดจนการรวมตัวของเกษตรกรเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ ทำให้รูปแบบและระบบการปลูกยางพาราในภาคใต้มีความหลากหลาย

นอกจากนี้ Somboonsuke และคณะ (2002) ได้จำแนกรูปแบบกระบวนการทำสวนยางพาราขนาดเล็กในภาคใต้ที่พบได้ในปัจจุบัน โดยอาศัยเกณฑ์การจำแนก (1) ประเภทกิจกรรมการผลิตของครัวเรือน (Farm House activity) (2) ระบบนิเวศเกษตร (Agroecozone) และ (3) สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม (Social-economics) ออกเป็น 6 รูปแบบ คือ (1) ระบบการทำสวนยางเชิงเดี่ยว (2) ระบบการทำสวนยางร่วมกับการปลูกพืชแซม (3) ระบบการทำสวนยางรวมกับการทำนา (4) ระบบการทำสวนยางร่วมกับการปลูกไม้ผล (5) ระบบการทำสวนยางร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ และ (6) ระบบการทำสวนยางร่วมกับกิจกรรมเกษตรผสมผสาน

ระบบการทำสวนยางพาราไทยในปัจจุบันในมุมมองเชิงระบบ (system approach) พบว่ามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างองค์ประกอบทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคมที่ส่งผลกระทบต่อ

ความสามารถในการผลิตของระบบและการปรับตัวของเกษตรกรชาวสวนยางในภาคใต้ โดยความสามารถในการตัดสินใจการควบคุม (decision making) และจัดการของเกษตรกรเป็นหัวใจสำคัญของระบบ

ภาพที่ 2.2 ระบบการทำสวนยางในภาคใต้ปัจจุบัน

ที่มา : Somboonsuke และคณะ, 2002

จากการศึกษาของบัญชา (2549) พบว่าปัจจุบันผลผลิตยางพาราของไทยมีความหลากหลายมากกว่าเมื่อ 20 ปีที่แล้ว ดังเห็นได้จากความต้องการวัตถุดิบยางพาราในภาคอุตสาหกรรมเปลี่ยนไป อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตและการพัฒนาของภาคเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ด้วยเหตุนี้ทำให้เกษตรกรชาวสวนยางต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบผลผลิตของตนเองให้มีความหลากหลายมากขึ้น เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของภาคอุตสาหกรรม ซึ่งในปัจจุบันรูปแบบผลผลิตยางพาราของเกษตรกรชาวสวนยางพาราขนาดเล็กที่พบคือ (1) ยางแผ่นดิบ (2) น้ำยางสด (3) ยางก้นถ้วยหรือเศษยาง (4) ยางแผ่นรมควัน (5) ยางแผ่นผึ่งแห้ง และ (6) ชี้อยาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันความต้องการผลผลิตในรูปน้ำยางสดของภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นทำให้เกษตรกรชาวสวนยางต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบผลผลิตของตนเองให้ตอบสนองความต้องการของตลาด ส่วนสาเหตุอื่นที่เกษตรกรปรับเปลี่ยนรูปแบบของผลผลิตยางพาราจากยางแผ่นดิบเป็นน้ำยางสดเนื่องจากจู้รับซื้อน้ำยางสดในท้องถิ่นมีมาก และสะดวกต่อเกษตรกรในการเข้าถึงมากกว่ายางแผ่นดิบ รวมทั้งมีการแข่งขันกันระหว่างผู้รับซื้อน้ำยางทำให้เกษตรกรมีโอกาสเลือกขายผลผลิตให้แก่ผู้รับซื้อด้วยราคาที่สูง และปัญหาการขาดแคลนแรงงานทำให้การปรับเปลี่ยนยางแผ่นดิบซึ่งยุ่งยากและใช้แรงงานมากเป็นน้ำยางสดจะสามารถลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานได้ระดับหนึ่ง